

Jakub Muchowski
Uniwersytet Jagielloński
ORCID 0000-0003-1193-6966

Polityka pisarstwa historycznego i polityka literatury. Hayden White i Jacques Rancière czytają Ericha Auerbacha

Politics of Historical Writing and the Politics of Literature – Hayden White and Jacques Rancière Read Erich Auerbach

Hayden White and Jacques Rancière used Erich Auerbach's approach to the history of realistic European literature to construct their own theoretical discussions of historical and literary writing. White thus formulated the concepts of a figural relationship, modernist and figural realism, while Rancière critically commented on the undemocratic historiography of the Annales school and sought egalitarian writings in Western literature. White's and Rancière's readings of Auerbach will be used to compare their two theoretical approaches. The purpose of this analysis will be, first, to critically compare some of their contributions, and second, to incorporate Rancière's claims into the English-language debate on the theory of history. I will try to answer the following question: how in their commentaries on the works of Auerbach White and Rancière defined the relationship between politics and historical and literary writing; how they articulate the politics of historical writing (White) and the politics of literature (Rancière).

Keywords: Erich Auerbach, Hayden White, Jacques Rancière, realism, politics and history

Słowa kluczowe: Erich Auerbach, Hayden White, Jacques Rancière, realizm, polityka i historia

Wprowadzenie

Hayden White i Jacques Rancière korzystali z ujęcia dziejów literatury europejskiej zaproponowanego przez Ericha Auerbacha (przede wszystkim w *Mimesis*¹), aby skonstruować własne teoretyczne omówienia pisarstwa historycznego i literackiego. White sformułował

1 E. Auerbach, *Mimesis. Rzeczywistość przedstawiona w literaturze Zachodu*, tłum. Z. Żabicki, Warszawa 2004.

w ten sposób koncepcję związku figuralnego oraz realizmu modernistycznego i figuralnego, a Rancière krytycznie skomentował niedemokratyczność pisarstwa szkoły „Annales” i poszukiwał egalitarnych wypowiedzi w literaturze Zachodu.

Auerbach jest powszechnie uznawany za jednego z najwybitniejszych historyków literatury zachodniej². W swych studiach koncentrował się na literaturze późnoantycznej, średniowiecznej i renesansowej, poszukując w niej źródeł nowożytnej kultury europejskiej. Uważał, że jej wyjątkową cechą jest chęć wiernego przedstawienia rzeczywistości, i w swych pracach próbował zbudować dzieje literatury realistycznej. Jego główną pracą poświęconą temu zagadnieniu jest *Mimesis. Rzeczywistość przedstawiona w kulturze Zachodu*. Konstruował w niej definicje pojęcia realizmu, relacjonując, jak rozumiano realistyczne przedstawienie na poszczególnych etapach przebiegu dziejów. Opowieść niemieckiego historyka wiąże jeszcze jeden wyróżniony przez niego wątek – dzieje długotrwałego procesu rozpadu starożytnej zasady trzech stylów, który rozpoczął się wraz z nastaniem ery chrześcijaństwa, a zamknął z chwilą wyłonienia się dziewiętnastowiecznego realizmu. Łatwo dostrzec, że do Auerbacha White’a i Rancière’a przyciągać mogło podzielane przez całą trójkę zainteresowanie realizmem, a w przypadku tego drugiego również demokratyczny proces odejścia od zasady decorum.

White i Rancière zaczynają korzystać z Auerbacha w swoich teoretycznych pracach mniej więcej w tym samym czasie, na początku lat dziewięćdziesiątych, i kontynuują w kolejnych dziesięcioleciach. Ich zabiegi zbliżają się do siebie, gdy w 1994 r. ukazuje się przekład książki *Les Noms de l’histoire* Rancière’a ze wstępem White’a, w której ten pierwszy czyta *Mimesis*. W wywiadzie udzielonym w 2014 r. Rancière opowiada, że poznał White’a dopiero po publikacji przekładu i że to amerykański wydawca poprosił tamtego o napisanie wstępu. Dodał też, że podziela pogląd White’a mówiący, iż w pisarstwie historycznym ważną rolę pełnią formy literackie, inaczej jednak niż on nie interesuje się narratologią, a kategorie sformułowane przez Northropa Frye’a nie wydają mu się pomocne³. Z kolei White w pierwszych słowach wstępu do *Les Noms de l’histoire* relacjonuje, jak kupił pierwsze, oryginalne wydanie książki w 1992 r., i wspomina, że jego francuski tytuł brzmiał wówczas *Les Mots de l’histoire*. Dodaje, że żałuje, iż tytuł został zmieniony, gdyż poprzedni rezonował z tytułem autobiograficznej prozy Jean-Paul Sartre’a (*Les mots*) i pracą Michela Foucaulta (*Les Mots et les choses*). W zakończeniu wstępu zaś opisuje książkę Rancière’a jako próbę odkrycia nieświadomego dyskursu historycznego (*the unconscious of historical discourse*), „czyli tego, co musiało zostać wyparte, aby dyskurs mógł uformować się zgodnie z regułami współczesnej mu kultury”⁴. White w kolejnych swoich tekstach nie odwoływał się już nigdy do prac Rancière’a, podobnie Rancière nie komentował prac White’a.

Wybrane wyżej uwagi obydwu autorów sygnalizują różnice pomiędzy ich projektami teoretycznymi. Obu interesują związki literatury i pisarstwa historycznego, Rancière jednak, inaczej niż White, nie analizuje historiografii – ale i innych kulturowych obiektów

2 M.P. Markowski, *Rozumna rzeczywistość. Wprowadzenie do lektury Ericha Auerbacha*, [w:] E. Auerbach, *Mimesis*, s. V–XIX; A. Parker, *Impossible Speech Acts: Jacques Rancière’s Erich Auerbach*, [w:] Jacques Rancière, *History, Politics, Aesthetics*, red. G. Rockhill, P. Watts, Durham – London 2009, s. 249–257.

3 C. Sternad, J. Rancière, *The Silent Witnesses. Interview with Jacques Rancière*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” t. 27, 2016, nr 1, s. 198–208.

4 H. White, *Foreword: Rancière’s Revisionism*, [w:] J. Rancière, *The Names of History: On Poetics of Knowledge*, tłum. H. Melehy, Minneapolis 1994, s. VII–XIX.

– narzędziami strukturalizmu (np. Frye) z powodu, jak można się domyślać, zawartego w nich nieegalitarnego założenia, że budową tekstu rządzą głębokie struktury kultury czy języka. White zaś próbuje odnaleźć w książce Rancière'a bliskie sobie wątki, czyli myśl Foucaulta i projekt analizy dyskursu historycznego zmierzający do wyeksponowania jego wypartego czy nieświadomego. Tymczasem Rancière buduje swoje teoretyczne komentarze w krytycznym dystansie od Foucaulta, unikając idei cięć i gwałtownych skoków, analizy w kategoriach silnych determinant działań i myśli ludzi oraz opozycji świadomego i nieświadomego zakładającej asymetryczną relację między tym, który jest nieświadomy, i tym, który będąc świadomym tłumaczy mu, w jaki sposób błądzi⁵.

Zestawienie lektur Auerbacha autorstwa White'a i Rancière'a posłuży mi do częściowego porównania obydwu przedsięwzięć teoretycznych. Celem tej analizy będzie, po pierwsze, krytyczne porównanie niektórych propozycji White'a i Rancière'a i po drugie, włączenie oferty Rancière'a silniej w anglojęzyczną debatę o teorii historii. Będę pytał o to, jak w swoich komentarzach do prac Auerbacha White i Rancière określali relację pomiędzy polityką a pisarstwem historycznym i literackim, jak rozumeli w nich w przypadku pierwszego politykę pisarstwa historycznego, a w przypadku drugiego politykę literatury. Pierwszy z tych terminów nie został sformułowany przez White'a, lecz jest moją propozycją, która określa, w dużym skrócie, jak artykułował on relację pomiędzy polityczną zawartością a poetyką pisarstwa historycznego. Drugi termin zaś, stosowany przez Rancière'a, ujmując literaturę jako praktykę, która uczestniczy w dzieleniu wspólnego świata i zbiorowości na te, które są widzialne i niewidzialne, aktywne i biernie, ważne i nieważne⁶.

Prace Rancière'a są szeroko dyskutowane przez filozofów, politologów i historyków sztuki, ale nie doczekały się wielu komentarzy ze strony historyków i teoretyków historii. Jest tak, mimo że niektóre z jego książek są bezpośrednim wkładem w historiografię i teorię historii⁷. Pisarstwo Rancière'a wymaga nie tyle omówienia przez teoretyczki historii,

5 Jerzy Franczak inaczej ocenia komentarz White'a do książki Rancière'a. J. Franczak, *Błądzące słowa. Jacques Rancière i filozofia literatury*, Warszawa 2017, s. 291–292.

6 Zob. J. Muchowski, *Polityka pisarstwa historycznego. Refleksja teoretyczna Haydena White'a*, Toruń 2015; J. Rancière, *Polityka literatury*, tłum. J. Franczak, [w:] *Socjologia literatury: antologia*, red. G. Jankowicz, M. Tabaczyński, Kraków 2015, s. 350.

7 Wcześniejsze komentarze, które można uznać za wypowiedzi mieszające się w szeroko rozumianej teorii historii, to: zwięzła recenzja *Les Nomes de l'histoire* autorstwa Lynn Hunt umieszczona w socjologicznym czasopiśmie „Contemporary Sociology” t. 25, 1996, nr 1, s. 12; krótki artykuł Arlette Farge o tej samej książce, *L'Histoire comme avenement*, „Critique” 1991, nr 601–602 (6–7), s. 461–466. W 2016 r. Christian Sternad i Siegfried Mattl dostrzegając tę lukę w debacie teoretycznej przygotowali tom „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, zatytułowany *Apropos Rancière*. Składa się on z pięciu artykułów uzupełnionych o pięć komentarzy, przekładu wspomnianego wyżej artykułu Farge na niemiecki, rozmowy z autorką oraz rozmowy z samym Rancière'em, a także dwóch krótkich ogólnych komentarzy (zbyt krótkich, by wnieść do dyskusji nowe treści). Ruth Sonderegger (komentowana przez artykuł Gabrielli Hauch) ujmując teorię Rancière'a jako próbę odpowiedzi na pytanie, czy podporządkowani mogą mówić i zestawia ją z propozycjami Gayatri Spivak (R. Sonderegger, *Die Herausforderung, (nicht) für andere zu sprechen: Was Jacques Rancière von Gayatri Spivak lernen könnte*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 22–45; G. Hauch, *Die Stimmen des Jacques Rancière – eine Gegen-Geschichte?*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 46–54); Oliver Marchart (komentowany przez Drehli Robnika) argumentuje za tezą, że Rancière'a produktywnie jest osadzać raczej w dziedzinie teorii polityki niż historiografii i zestawia jego prace z ofertą Ernesto Laclau, Giorgio Agambena i Alaina Brossata (O. Marchart, *Namen der Geschichte – Politik des Namens: Historische Benennungskraft und die politische Theorie des Postfundamentalismus (Rancière, Laclau, Agamben, Brossat)*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 55–75; D. Robnik, *Politisches Film-Denken durchkreuzt Ästhetisierungsneigung: Anknüpfungen an Oliver Marcharts Vergleich der (Geschichts-)Politiken von Laclau und Rancière*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 76–87); Reinhard Sieder (komentuje Christian Sternad) dyskutuje z krytyką historiografii,

gdyż to już zostało w dużej mierze zrobione przez wspomniane przed chwilą badaczki z innych dziedzin, ile zestawienia z pytaniami i propozycjami krążącymi w dyskusjach anglosaskiej teorii. White pozostaje centralną postacią teorii historii wpływającą na całą dyscyplinę⁸ i połączenie go z pisarstwem Rancière'a pozwoli zadać pytanie o aktualność propozycji tego drugiego dla jej współczesnych debat.

White czyta Auerbacha⁹

Model wypełniania się figury

Nazwisko niemieckiego historyka pojawia się już we wczesnych tekstach White'a i regularnie powraca w jego najważniejszych pracach¹⁰. Niemniej jednak największy wpływ wywarł on na późne pisarstwo White'a, a przede wszystkim na jego książkę *Figural Re-*

w tym historiografii „Annales” rozwiniętej przez Rancière'a w *Les Noms de l'histoire* (R. Sieder, *Haben die „neuen” Historiker das Subjekt liquidiert und die Geschichte verraten? Anmerkungen zu Jacques Rancières „Die Namen der Geschichte”*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 88–115; C. Sternad, *Die Geschichte im Medium der Literatur: Bemerkungen zum Ort von Jacques Rancières historiographischen Texten*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 116–122); Georg Kö (komentarz Karin Harrasser) przedstawia swoje wątpliwości dotyczące koncepcji reżimów estetycznych i braku w niej tematyzacji zagadnień zapośredniczenia i techniki (G. Kö, *Eine Ästhetik der Unschärfe: Jacques Rancière und die Aufteilung des Sinnlichen zwischen Logos und Pathos*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 123–155; K. Harrasser, *Ohne Hände*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 156–161); Sandra Lehmann (komentarz Dominik Finkelde) posługując się zreintepretowaną przy użyciu teologii politycznej teorią historii Waltera Benjaminia krytykuje koncepcje podmiotu u Rancière'a (S. Lehmann, *Eine andere historische Subjektivierung: Überlegungen mit Jacques Rancière, Walter Benjamin und John Milbank*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 162–179; D. Finkelde, *Negative Unendlichkeit*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 180–185). Teoretycy historii w niewielkim stopniu omówili prace Rancière'a, ale w dyskursie anglojęzycznym dyskutują z nim filozofowie (np. G. Rockhill, *Interventions in Contemporary Thought: History, Politics, Aesthetics*, Edinburgh 2016; T. May, *The Political Thought of Jacques Rancière. Creating Equality*, Edinburgh 2008; J.J. Tanke, *Jacques Rancière: An Introduction*, London 2011; M. Robson, *Jacques Rancière and Time: le temps d'après*, „Paragraph” t. 38, 2015, nr 3, s. 297–311; M. Robson, *Estetyczne wspólnoty Jacques'a Rancière'a*, tłum. M. Kropiwnicki, [w:] J. Rancière, *Dzielenie postrzegalnego. Estetyka i polityka*, tłum. M. Kropiwnicki, J. Sowa, Kraków 2007, s. 147–175; C. Bouton, *Récit, événement, sujet. La théorie de l'histoire de Jacques Rancière*, „Phantasia” t. 3, 2016, s. 1–13; D. Nikulin, *The Names in History: Rancière's New Historical Poetics*, [w:] *Jacques Rancière and the Contemporary Scene. The Philosophy of Radical Equality*, red. J.-P. Deranty, A. Ross, Bloomsbury 2012, s. 67–85; B. Whitener, *Nonrelation and Untimeliness in Jacques Rancière's The Names of History*, „Política Común” t. 4, 2013), którzy szczegółowo wyjaśniają zawartość jego prac, również tych historycznych, nie odnosząc ich jednak do pojęć teorii historii i zestawiają propozycje Rancière'a z myślą Platona, Arystotelesa, Immanuela Kanta, Karola Marksa, Jean-Paula Sartre'a, Louisa Althussera i Pierre'a Bourdieu. Omawiają go też teoretycy edukacji (Rancière, *Public Education and the Taming of Democracy*, red. M. Simons, J. Masschelein, Oxford 2011), literaturoznawcy (O. Davies, *Jacques Rancière*, Cambridge 2010), socjologowie, historycy sztuki, politolodzy i kulturoznawcy (*Reading Rancière*, red. P. Bowman, R. Stamp, London 2011; *Jacques Rancière. Key Concepts*, red. J.-P. Deranty, Durham 2010; Y. Kawakami, *Democracy, History and Subjectivization: A Consideration of Rancière's Poetics of Knowledge*, [w:] *Jacques Rancière and Governance for Civil Society*, red. Y. Hagiwara, Tokio 2010, s. 143–167). Por. też J. Muchowski, *Spoleczna rola historii: Maria Inés La Greca, Kalle Pihlainen i Jacques Rancière*, „Historyka” t. 51, 2021, s. 25–39; C. Sternad, J. Rancière, op. cit., s. 198.

8 Por. H. Paul, *A Loosely Knit Network: Philosophy of History After H. White*, „Journal of the Philosophy of History” t. 13, 2019, nr 1, s. 3–20.

9 W tej części tekstu korzystam z ustaleń z czwartego rozdziału mojej książki: J. Muchowski, *Polityka pisarstwa historycznego*, s. 169–204 oraz artykułu H. Paul, *Figure and Fulfillment: How Hayden White Reads Erich Auerbach*, „Storiografia. Rivista annuale di storia” t. 17, 2013, s. 93–110. Zagadnienia te są poruszane również w: T. Wiśniewski, *Hayden White: a Postsecular Perspective*, „Rethinking History” t. 24, 2020, nr 3–4, s. 388–416.

10 Zob. wykaz odniesień w: H. Paul, *Masks of Meaning: Existentialist Humanism in H. White's Philosophy of History*, Groningen 2006, s. 172.

alism. *Studies in Mimesis Effect* z 1999 r. Posługuje się w nim wypowiedziami Auerbacha, aby zaproponować nową wykładnię interpretacji historycznej jako wypełniania się figury oraz aby przeformułowywać koncepcję realizmu literackiego najpierw przy użyciu pojęcia realizmu modernistycznego a później realizmu figuralnego.

Auerbach w swoich pracach pokazuje, jak modelem wypełniania się figury posługiwali się wczesnochrześcijańscy pisarze do interpretacji tekstów biblijnych, świeckich, a także rzeczywistości historycznej¹¹. Figura wskazuje na rzeczywiste wydarzenie bądź osobę, które zapowiadają późniejsze również rzeczywiste wydarzenia bądź osoby¹². Interpretacja figuralna zastosowana do lektury Starego i Nowego Testamentu polegała na ujęciu ich treści w ten sposób, że dane wydarzenia starotestamentowe były uznawane za zapowiedź wydarzeń nowotestamentowych; na przykład ofiarowanie Izaaka zapowiadało ofiarowanie Chrystusa. Związek między wydarzeniami nie miał charakteru przyczynowo-skutkowego, lecz znajdował pewne uzasadnienie w ich podobieństwie. Należy podkreślić, że łączne zdarzenia zachowywały swoje literalne znaczenie, ale zarazem stawały się nośnikami dodatkowych treści.

White przedstawił obszerną interpretację myślenia historycznego Auerbacha, w tym jego koncepcji figury, w artykule *Auerbach's Literary History*¹³. Podczas gdy Auerbach stosował koncepcję figury przede wszystkim do lektury literatury średniowiecznej i wczesno- renesansowej, w mniejszym stopniu nowożytnej, White widział w niej poręczne narzędzie opisu nowoczesnych historiograficznych przedstawień przeszłej rzeczywistości. Wykorzystał je do sformułowania koncepcji przyczynowości alternatywnej wobec mechanistycznej i teleologicznej, uzupełnienia opisu procesu formowania narracji historycznej oraz wyeksponowania i omówienia moralnego czy politycznego wymiaru interpretacji i przedstawienia historycznego.

Pierwsza z koncepcji to alternatywa dla ujmowania przyczynowości w przedstawianiu historii w terminach pojęciowych, na przykład takich jak linia, koło, oscylacja czy fraktum¹⁴. Zdaniem White'a inaczej niż zjawiska naturalne, które mogą być konceptualizowane i wiązane ze sobą logicznie, zjawiska historyczne mogą być figuralizowane i łączone ze sobą w związki figuralne. Ten model zakłada, że punktem wyjścia interpretacji określonego związku wydarzeń nie jest wydarzenie wcześniejsze, jak w przypadku wyjaśnienia mechanistycznego czy organicystycznego, lecz późniejsze.

Model wypełniania się figury White wykorzystuje też do teoretycznego opisu procesu tworzenia narracji historycznej¹⁵. Pokazuje, że poszczególne elementy struktury opowiadania – postaci, rekwizyty, wydarzenia, wątki, miejsca akcji – są powiązane relacjami

11 Zławszcza E. Auerbach, *Figura*, [w:] idem, *Scenes from the Drama of European Literature. Six Essays*, tłum. R. Manheim, New York 1959, s. 11–76.

12 Ibid., s. 29.

13 H. White, *Auerbach's Literary History. Figural Causation and Modernist Historicism*, [w:] *Literary History and Challenge of Philology. The Legacy of Erich Auerbach*, red. S. Lerer, Stanford 1996. Zajmuje się nią też w: idem, *Kosmos, chaos i następstwo w przedstawieniu historiologicznym*, tłum. P. Ambroży, [w:] *Pamięć, etyka i historia*, red. E. Domańska, Poznań 1999, s. 85–102; idem, *History as Fulfillment*, [w:] *Philosophy of History After H. White*, red. R. Doran, London 2013; idem, *Figura and Historical Subalternation*, [w:] *Kontaktzone Amerika. Literarische Verkehrsformen kultureller Übersetzung*, red. U. Riese, D. Dziwas, Heidelberg 2000.

14 Idem, *Kosmos, chaos i następstwo*, s. 87.

15 Idem, *History as Fulfillment*. Podobne intuicje miał Frank Ankersmit, który połączył figuralizm Auerbacha z koncepcją narracji jako konfiguracji autorstwa Louisa Minka. Zob. F. Ankersmit, *Why Realism? Auerbach on the Representation of Reality*, „Poetics Today” t. 20, 1999, nr 1, s. 56–57.

wypełniania się figury. W narracji konstrukcja bohatera zapowiada jego losy, a drobne wydarzenia i wątki poboczne antycypują rozwiązanie głównej intrygi.

Wreszcie, White używa tego modelu do opisanego interpretacji historycznej. Jego zdaniem relacje między przedstawieniami tego samego zjawiska powinny być omówione przede wszystkim jako konfiguracje czy refiguracje, zgodnie z zasadą wypełniania się figury. Operację, jaką historycy tradycyjnie przeprowadzają na materiale źródłowym, używając fakty z wielu odmiennych, partykularnych, zmitologizowanych, ideologicznych, interesownych, zmanipulowanych, potocznych czy – inaczej – niehistorycznych relacji, można zdaniem White'a nazywać refiguracją. Jak mówią reguły warsztatu historyka, w trakcie refiguracji figuratywne¹⁶ wypowiedzi mogą zostać przetworzone w „literalne” dane. Konsekwentnie jednak również późniejszą pracę historyka polegającą na ich łączeniu w spójne, znaczące, wyjaśniające przeszłość przedstawienie należy określić jako konfigurację czy refigurację¹⁷.

Wprowadzając związek figuralny do opisanego pracy interpretacyjnej historyka, White przesuwa uwagę z pytania o referencjalność na zagadnienie nadawania znaczenia przeszłości, terażniejszości i przyszłości. W zaproponowanej przez White'a wykładni interpretacji historycznej każde wydarzenie historyczne niesie w sobie możliwość bycia nie tylko samym sobą, lecz i wypełnieniem lub figurą innego wydarzenia, i w rezultacie okazuje się ono samonapędzającym się i ciągłym procesem wytwarzania znaczenia, „nieskończoną semiozą”¹⁸. Kolejne znaczenia formułowane w toku aktów interpretacji historycznej wywołują następne, a same stają się czysto dyskursywne i literackie.

White sugeruje, że w dyskusji o konstruktywizmie w myśleniu o przeszłości nie pytamy, jak możemy wyciągnąć znaczenie z faktów (to nierozwiązywalny problem), lecz jakie konsekwencje dla terażniejszości i przyszłości niesie ze sobą nadawanie znaczenia przeszłości. Adaptując figuralny związek do refleksji nad historią, White'a po raz kolejny – robił to już w innych wypowiedziach przy pomocy różnych pojęć, teorii i narracji¹⁹ – przekształca pisarstwo historyczne w przedsięwzięcie egzystencjalno-etyczne i polityczne. Uprawomocnia bowiem praktyki jednostek i grup polegające na szukaniu w przeszłości znaczeń i narracji, przy pomocy których mogłyby nadać sens swoim działaniom, zbudować tożsamość i wyartykułować własne postrzeganie świata²⁰.

16 White używa w swoich tekstach zamiennie słowa *figural* i *figurative*. Postępuję podobnie, częściej jednak sięgając po słowo „figuratywny” w formule „język/znaczenie figuratywne”, często wykorzystywanej w języku polskim w połączeniu z jej przeciwstawieniem „językiem/znaczeniem literalnym”. W innych użyciach korzystam z form słowa „figuralny”, chcąc uniknąć skojarzenia ze sensami łączonymi z terminem „sztuka figuratywna” (przeciwstawiana sztuce abstrakcyjnej).

17 H. White, *The Real, the True, and the Figurative in the Human Science*, „Profession” 1992, s. 15.

18 Idem, *History as Fulfillment*; R. Walsh, *Fictionality and Mimesis: Between Narrativity and Fictional Worlds*, „Narrative” t. 11, 2003, nr 1, s. 117–118.

19 Zob. np. H. Kellner, *Hayden White and Kantian Discourse: Topology, Narrative, and Freedom*, [w:] *The Philosophy of Discourse. The Rhetorical Turn in Twentieth-Century Thought*, t. 1, red. C. Sills, G.H. Jansen, Portsmouth 1992, s. 246–267; K. Jenkins, *On Hayden White*, [w:] idem, *Why History? Ethics and Postmodernity*, London – New York 1999, s. 89–158.

20 R. Doran, *Choosing the Past: Hayden White and the Philosophy of History*, [w:] *Philosophy of History after Hayden White*, red. idem, London 2013, s. 24–25; idem, *Humanism, Formalism, and the Discourse of History*, [w:] H. White, *The Fiction of Narrative. Essays on History, Literature, and Theory 1957–2007*, red. R. Darnton, Baltimore 2010, s. XXXI–XXXII. Zob. też H. Paul, *Masks of Meaning*, s. 179, 184 i 199.

Modernistyczny i figuralny realizm

Terminu „modernistyczny realizm” White używa po raz pierwszy w referacie wygłoszonym na przełomowej dla humanistycznej refleksji nad Holocaustem konferencji „Nazism and Final Solution. Probing the Limits of Representations” zorganizowanej przez Saula Friedländera w 1990 r.²¹ Wchodzi w spór z Friedländerem i Berelem Langiem o etyczne i estetyczne granice reprezentacji Holocaustu, a w końcowych fragmentach wystąpienia szkicuje koncepcję modernistycznego realizmu, którą chce wyjść poza ograniczenia debaty nad przedstawieniem Zagłady skupionej wokół pytań o wyjątkowość tego wydarzenia i adekwatność jego fabularyzacji. Wspiera się wówczas na autorytecie Auerbacha (a także Rolanda Barthesa i Jacquesa Derridy), próbując podważyć nadal dominującą opozycję realizmu i modernizmu, która w przeszłości została zdefiniowana przez krytykę strukturalistyczną i marksistowską²². Auerbach korzysta z kategorii realizmu inaczej niż większość dwudziestowiecznych badaczy literatury, jest bowiem zainteresowany uchwyceniem kontynuacji między realizmem a modernizmem. Gdy w ostatnim rozdziale *Mimesis* pisze o modernistycznej prozie Virginii Woolf, widzi w niej przykład kolejnego etapu długich dziejów przedstawiania rzeczywistości przez literaturę zachodnią. Podążając za nim, White twierdzi, że modernizm, tak jak realizm, odnosi się do rzeczywistości jako historii, tyle że inaczej ją rozumie²³. Świat społeczny będący przedmiotem tej historii, czyli społeczeństwo mieszczańskie, przeszedł bowiem gwałtowne zmiany i modernizm jest rezultatem wysiłków sformułowania odpowiedzi na nowe doświadczenia i problemy²⁴. Realizm byłby zatem odpowiedzią na dziewiętnastowieczną sytuację społeczną, dwudziestowieczny porządek domaga się zaś nowych form artykulacji stosunku ludzi do rzeczywistości, w której żyją²⁵.

Z kolei figuralny realizm pojawił się w tytule wspomnianego już zbioru artykułów White’a z 1999 r. gromadzącego prace wydane po *The Content of the Form* z 1987 r. We wstępie do książki White podkreślał, że formuła ta pochodzi z prac Auerbacha, tom zatytułował zaś tak dlatego, że zebrane w nim teksty „w taki czy inny sposób starają się pokazać, jak język figuratywny odnosi się do rzeczywistości równie wiernie i bardziej efektywnie niż jakikolwiek pozornie dosłowny idiom czy tryb dyskursu”²⁶. Przyjmował w nich jako założenie ogólnie uznany we współczesnej humanistyce pogląd, że rozróżnienie na wypowiedzi figuratywne i literalne jest niemożliwe do utrzymania, i omawiał konsekwencje tego twierdzenia dla dyskursów realistycznych, w tym pisarstwa historycznego. Jak zaznaczył, poddając te zagadnienia teoretycznym rozważaniom, kierował się zasadą dobra wspólnego. Pytania moralne i polityczne „jak jest?” i „jak powinno być?” umieścił więc w centrum swej refleksji nad wzajemną relacją dwóch głównych typów dyskursu realistycznego – literackiego i historycznego²⁷.

21 S. Friedländer, *Introduction*, [w:] *Probing the Limits of Representation. Nazism and the Final Solution*, red. S. Friedländer, Cambridge 1992, s. 2–4; H. White, *Fabularyzacja historyczna a problem prawdy*, [w:] idem, *Poetyka pisarstwa historycznego*, red. E. Domańska, M. Wilczyński, Kraków 2000, s. 211–236.

22 White dotąd sam wzmocniał tę opozycję. Zob. J. Muchowski, *Polityka pisarstwa historycznego*, s. 136–146.

23 H. White, *Fabularyzacja historyczna*, s. 233; E. Auerbach, *Mimesis*, s. 509–515.

24 H. White, *Fabularyzacja historyczna*, s. 234.

25 Więcej na ten temat zob. J. Muchowski, *Polityka pisarstwa historycznego*, s. 146–156.

26 H. White, *Preface*, [w:] *Figural Realism. Studies in Mimesis Effect*, Baltimore 2000, s. VII.

27 „Relacja między dyskursem literackim (w którym pisanie powinno być swobodne) i dyskursem historycznym (w którym powinny zostać zachowane faktyczność, realizm i racjonalny zdrowy rozsądek) jest mikrokosmosem

Formułą realizmu figuralnego posłużył się przede wszystkim w tekście analizującym figuratywny język *Czy to jest człowiek?* Prima Leviego²⁸. Dowodził w nim, że mimo wielokrotnie deklarowanego, mocnego poparcia dla zakazu retoryki czy „estetyzacji” przedstawień Holocaustu włoski pisarz artykułował swoje ekstremalne doświadczenie przy udziale figuratywnych środków wypowiedzi. Jednak poza tym artykułem, wspomnianym już tekstem o pisarstwie Auerbacha i wstępem do tomu White nie posłużył się więcej terminem „realizm figuralny”. Sięgając jednak po niego we wskazanych pracach, wyraźnie zaznaczał, że obejmował nim rozważania o modelu wypełniania się figury, figuratywności przedstawienia historycznego i realizmie, traktując je jako całość. Sam White nie wyjaśnia relacji między dwoma terminami, ale wydaje się, że figuralny realizm jest określeniem tożsamym z tylko o kilka lat wcześniejszym modernistycznym realizmem. Obie formuły bowiem są odpowiedzią na potrzebę przedstawienia doświadczenia dwudziestowiecznego świata, w tym Holocaustu i polityczne wyzwania, jakie ta współczesny świat stawia przed pisarstwem historycznym.

Należy znaczyć, że wewnątrz modernistycznego/figuralnego realizmu rządzącego się logiką formuły wypełniania się figury pojawia się silne napięcie. Wspomniałem wcześniej, że przyjęcie tej logiki kwestionuje podporządkowanie reprezentacji historii jej odniesieniu i przyznaje różnym aktorom – historykom i nie-historykom – swobodę w łączeniu w znaczące związki przeszłe i teraźniejsze wydarzenia i osoby. W przekonaniu White’a ludzie skorzystają z tej swobody, aby stworzyć swoją tożsamość, nadać sens swoim działaniom i wytłumaczyć sobie problemy współczesnego świata²⁹. Sugeruje tym samym, że jeżeli tylko odejdą od zastanych praktyk przedstawiania przeszłości, będą mogli odnosić się do niej w sposób świadomy i niezdeteminowany, budując zaś znaczące związki z historią, dowolnie dobierać postaci i wydarzenia, które chcą uczynić prekursorami i antycypacjami własnej teraźniejszości i przyszłości. Tymczasem, choć White nie podejmuje tego zagadnienia wprost, niektóre jego wypowiedzi wydają się wskazywać na ograniczenia determinujące te praktyki sensotwórcze. Składają się na nie trzy elementy: zastane znaczenia przypisane do osób i zdarzeń, traumatyczny charakter zdarzeń modernistycznych oraz przemożne oddziaływanie ideologii na aktorów.

W jednym z ostatnich tekstów³⁰, precyzując opis związku figuralnego, White podkreśla, że choć znaczeniowótórcze działanie zgodne z modelem wypełniania się figury uwalnia się od wpływu przeszłości i narzucanych przez nią ograniczeń, to nie jest to *creatio ex nihilo*. Dokonuje prefiguracji, refiguracji czy konfiguracji w takim samym stopniu przeciwko przeszłym znaczeniom, jak i w zgodzie z nimi. Praktyka formułowania nowych znaczeń dla teraźniejszości odbywa się zawsze na istniejących, spójnych, wzajemnie powiązanych dawnych znaczeniach³¹.

pracy nowoczesnej myśli zachodniej nad relacją pomiędzy wyobraźnią (wizją tego, co mogłoby być) i zdrowym rozsądkiem (tym, co oczywiste)”, *ibid.*, s. IX.

28 H. White, *Realizm figuralny w literaturze świadectwa*, tłum. E. Domańska, [w:] *idem, Proza historyczna*, s. 199–218. Zob. też komentarz Judith Butler do tekstów White’a o prozie Leviego: J. Butler, *Primo Levi for the Present*, [w:] *Re-figuring Hayden White*, red. F. Ankersmit, E. Domańska, H. Kellner, Stanford 2009, s. 282–303.

29 To zagadnienie będzie przez White’a rozwijane w koncepcji historycznej i praktycznej przeszłości. Zob. H. White, *Praktyczna przeszłość*, tłum. A. Czarnacka, [w:] *idem, Praktyczna przeszłość*, red. E. Domańska, Kraków 2014, 43–66.

30 *idem, Comment*, [w:] *Philosophy of History after Hayden White*, s. 213.

31 *idem, Northrop Frye’s Place in Contemporary Cultural Studies*, [w:] *idem, The Fictions of Narrative*, s. 271–272.

W *Zdarzeniu historycznym* White opisuje analogię między mechanizmem traumy, będącej zawartością przeszłości, która nie chce odejść, a związkiem figuralnym³². Zgodnie z wykładnią Freudowskiej psychoanalizy rozumie traumę jako silny wstrząs, który „uwalnia” czy „rozbudza” wcześniej utrzymywane w równowadze popędy i przymusy oraz pozostawia po sobie fizyczną i psychiczną bliznę. Ten ostatni komponent nadaje jej dodatkowe „historyczne” znaczenie, przybierając postać „następstwa” lub „odroczonego czasowo efektu”, który pojawia się pod presją późniejszego silnego przeżycia, podobnego pod jakimś względem do pierwszego doświadczenia wtargnięcia. Kolejny wstrząs przywołuje emocje i sensory, które wymusił poprzedni szok³³. Związek figuralny odtwarzany w przeżyciu traumy to poddana przymusom operacja znaczeniowótórcza wytwarzająca treści raniące jednostki i zbiorowości³⁴.

Jak każda praktyka, operacja figuralizacji może być ponadto uwikłana ideologicznie. White twierdzi, że historycy zaprzeczają figuralności własnych opracowań i ulegają złudzeniu, że wytwarzają kontrideologiczne, literalne czy zdefiguralizowane przedstawienia rzeczywistości historycznej. W jego przekonaniu kieruje nimi mieszczańska ideologia realizmu uprawomocniająca istniejące społeczne *status quo*. Ona każe historykom sądzić, że ideologia to jedynie przedmiot ich badania, nie zaś problem tychże badań³⁵.

Ta i pozostałe wskazane przeze mnie wypowiedzi White’a, dotyczące rekonfiguracji znaczeń przypisanych do wydarzeń i osób, analogii między mechanizmem traumy i figuralnego związku oraz odnoszenia się do przeszłości jako ideologii, wskazują na przymusy wpływające na ludzi zwracających się do przeszłości, aby nadać sens swojej terażniejszości i przyszłości.

Rancière czyta Auerbacha

Mistrz historyk³⁶

Rancière sięga po *Mimesis* Auerbacha w trzech artykułach³⁷. Lektura wszystkich trzech tworzy wrażenie, że analiza podjęta w pierwszym z nich jest kontynuowana i poszerzana w kolejnych. Rancière’a interesuje, jak Auerbach pisze o realizmie, powieści, procesie odejścia od zasady decorum i demokratycznych formach literatury zachodniej. Niekiedy odnosi się do *Mimesis* polemicznie, podważając budowaną w niej długą genealogię realizmu, sięgającą swym początkiem Nowego Testamentu i prac pisarzy wczesnochrześcijańskich, oraz nie zgadza się z interpretacjami egalitarności poszczególnych tekstów literackich.

Pierwszy z artykułów, w których Rancière sięga po *Mimesis*, to *L'excès des mots* będący rozdziałem książki *Les Noms de l'Histoire. Essai de poétique du savoir* z 1992 r.³⁸

32 Idem, *Zdarzenie historyczne*, tłum. R. Borysławski, [w:] idem, *Proza historyczna*, s. 276–281.

33 Ibid., s. 276.

34 Idem, *Zdarzenie historyczne*, s. 281–282.

35 Idem, *The Real, the True, and the Figurative in the Human Sciences*, s. 15–17.

36 Odczytanie Auerbacha w *Les Noms de l'Histoire* zostało zrelacjonowane w: A. Parker, op. cit., s. 249–257.

37 Rancière przywołuje *Mimesis* Auerbacha również w książce *Les Bords de la Fiction* (Paris 2017), we wstępie i w rozdziale *Le moment quelconque*, omawiając bardzo zwięźle napięcia wewnątrz prozy realistycznej pomiędzy narracją i opisem oraz czasowością działania i czasu wolnego. Obszerniej te zagadnienia przedstawia w tekście *Auerbach and the Contradictions of Realism* i dlatego to ten ostatni analizuję w tym artykule.

38 J. Rancière, *Les Noms de l'Histoire. Essai de poétique du savoir*, Paris 1993, s. 53–88.

W książce tej stawia sobie kilka zadań. Po pierwsze, ma być ona krytyką szkoły „Annales”, która po II wojnie światowej zdominowała francuską historiografię³⁹. Rancière podaje w wątpliwość zwrot historyków ku badaniu niewidocznych, głębokich procesów czy struktur społecznych i ekonomicznych, w miejsce wydarzeń czy myśli i czynów aktorów historycznych. Te ostatnie ujmowali jako jedynie wtórne, efemeryczne i mylące symptomy czy sygnały właściwego biegu historii. Rancière dopytuje, jak z tej perspektywy traktują oni wypowiedzi i działania uczestników wydarzeń historycznych i ich własne rozumienie rzeczywistości, w której żyją; jak odnoszą się do świadectw przeszłości pozostawionych przez „biednych”. Tak ustawiona krytyka „Annales” pokazuje, że wytwarzana przez nią historia społeczna, mimo że odchodzi od historii „królów i generałów” i uznaje rolę mas ludzkich w tworzeniu dziejów, to członkowie niższych klas pozostają w niej ślepi i niemi. „Biedni” nie dostrzegają właściwej natury zdarzeń, w których uczestniczą, nie są świadomi złożonych splotów prawidłowości historycznych, które do nich doprowadziły, myślą się w swoich diagnozach, więc historycy, choć czynią ich widzialnymi, nie dopuszczają ich do głosu. Annaliści wydają się twierdzić, że to mistrzowie-historycy, którzy dysponują narzędziami do rozpoznawania i wyjaśniania złożonych mechanizmów działania głębokich struktur, posiadają trafną i istotną wiedzę o przeszłości i to oni znajdują się w pozycji, aby ją przedstawiać⁴⁰.

Po drugie, książką tą Rancière włącza się w dyskusję o rewolucji francuskiej, która nabrała wówczas nowego tempa z powodu jej dwusetnej rocznicy. Jak podejrzewają komentatorzy książki, jej krytyczne ostrze mierzyło nie tyle w Braudela i szkołę „Annales”, ile w François Fureta i jego *Penser la Révolution française* z 1978 r. Rancière wskazuje na powinowactwo pomiędzy szkołą „Annales” a konserwatywnym historykiem – ich podejście nie uwzględnia możliwości zaistnienia rewolucyjnych zmian, które wykraczają poza strukturalne uwarunkowania, a one same są napędzane mylną i anachroniczną wiedzą i hasłami politycznymi. Furet i jego książka pojawiają się w tekście Rancière, który przypominał, że mówi ona, iż uczestnicy rewolucji przypisali jej nadmierne znaczenie, w istocie bowiem walczyła ona z porządkiem społecznym, który dawno uległ rozkładowi na skutek powolnych procesów historycznych niewidocznych dla oczu aktorów w nich uczestniczących⁴¹.

W *L'excès des mots* Rancière pyta też, jak historycy mogą podchodzić do wypowiedzi aktorów historycznych, które są zbyt rozwlekłe, nietrafne, wygłaszane z niewłaściwej perspektywy (nieobiektywnej) czy nieweryfikowalne; czy wypowiedzi te mogą traktować jako historyczne czy niehistoryczne, istotne czy nieistotne, brać je pod uwagę czy nie; jak odnosić się do wypowiedzi ludzi „biednych”. Aby odpowiedzieć na te pytania, sięga

39 Należy zaznaczyć, że Rancière w swej krytyce nie uwzględnia złożoność formacji „Annales” i nie bierze pod uwagę zmian, jakie następowały w badaniach prowadzonych przez współtworzących ją historyków w ciągu dwudziestego wieku. Za cel swojej krytyki bierze nurt makrohistorii społecznej, w tym historii totalnej, z Fernandem Braudem jako jej głównym przedstawicielem (nie obejmuje na przykład swoją wagą ważnej składowej szkoły Annales – mikrohistorycznych studiów z historii społecznej i kulturowej, mimo że są one bardziej współczesne pisanej przez niego książce). Zob. O. Davies, *Jacques Rancière*, Cambridge 2010, s. 63.

40 Por. zwłaszcza *ibid.*, s. 37–43. Zob. też P. Watts, *Heretical History and the Poetics of Knowledge*, [w:] *Jacques Rancière. Key Concepts*, red. J.-P. Deranty, Durham 2010, s. 105–106; O. Davies, *op. cit.*, s. 57–63; J. Franczak, *op. cit.*, s. 289–295.

41 J. Rancière, *Les Noms de l'Histoire*, s. 79–88. Zob. też P. Watts, *op. cit.*, s. 106–107; O. Davies, *op. cit.*, s. 62–63, 68–69.

po passus z *Roczników* Tacyta i dokonuje zaskakującego zestawienia tego tekstu z *The Social Interpretation of the French Revolution* Alfreda Cobbana i wspomnianą pracą Fureta. W tym punkcie wykorzystuje rozdział drugi *Mimesis*, w którym Auerbach analizuje *Roczniki*⁴².

Uwagę Auerbacha przykuwa to, jak Tacyt przedstawia bunt legionów rzymskich w Pannonii po śmierci Augusta. Analizuje przytaczaną przez Tacyta wypowiedź Percenniusza, mówcy mobilizującego żołnierzy do buntu. Zdaniem Auerbacha Tacyt drobiazgowo rekonstruuje argumentację mówcy, z jej racjami i retorycznymi środkami, ale jeszcze przed ekspozycją tej przekonującej mowy przedstawia ją jako nieważną. Nie ma ona znaczenia, gdyż nie powodują nią żadne warte uwagi przyczyny, wyrasta bowiem z rozprężenia w obozie żołnierzy wywołanego śmiercią władcy. Jest ona pozbawiona znaczenia także dlatego, że Percenniusz jako zwykły legionista nie jest uprawnionym mówcą. Auerbach ukazuje *Roczniki* jako pracę, w której jest zachowana zasada decorum z jej hierarchicznym przyporządkowaniem gatunków wypowiedzi do społecznej pozycji podmiotów w nich reprezentowanych lub je wypowiadających. Osoby nieuprzywilejowane przedstawiane są przy użyciu przypisanych im – i zarazem wykluczających – gatunków satyry i komedii. To, co mówią, jest przedstawione jako nieistotne, niepoprawne, niepoważne i nieweryfikowalne. Auerbach przeciwstawia Tacytowi realizm sceny zaparcia się Piotra z Ewangelii Marka, w której działania i wypowiedzi „maluczkich” zostają przedstawione jako istotne i posiadające głębię. Mieszanie gatunków wypowiedzi, niewiązanie ich z pozycją społeczną wypowiadającego pozwala ewangelicście na realizm, którego nie mogła osiągnąć literatura starożytna poddana zasadzie jedności stylistycznej⁴³.

Rancière tylko częściowo zgadza się z Auerbachowską oceną Tacyta. Jego zdaniem głos „biednych” nie został po prostu zawłaszczony w *Rocznikach*, a ustęp ten oferuje Percenniuszowi miejsce do wypowiedzi. W swojej analizie Auerbach nie bierze bowiem pod uwagę tego, jak zbudowany jest tekst Tacyta, a dokładniej, że używa on mowy pozornie zależnej. Zdaniem Rancière’a w tym trybie wypowiedzi wyrażana treść nie jest oceniana z uwagi na jej wartość. W *Rocznikach* dochodzi do rozdzielenia znaczenia i prawdy, a w rezultacie zniesienia opozycji między prawowitymi i nieprawowitymi mówcami⁴⁴.

Tak omówione *Roczniki* służą Rancière’owi jako narzędzie krytyki wykładni dziejów rewolucji francuskiej przedstawionej przez Cobbana i Fureta. Dwaj ostatni są bowiem przekonani, że wypowiedzi aktorów rewolucji to jedynie przeszkoda przesłaniająca badaczowi właściwy jej obraz. Historyk powinien je wykluczyć ze swojego przedstawienia przeszłości i skoncentrować się na długotrwałych przemianach zachodzących w społeczeństwie francuskim, gdyż tylko takie nastawienie pozwoli wytworzyć trafną i istotną wiedzę historyczną⁴⁵.

42 J. Rancière, *Les Noms de l’Histoire*, s. 54–65.

43 E. Auerbach, *Mimesis*, s. 57–70; J. Rancière, *Les Noms de l’Histoire*, s. 54–57. Zob. A. Parker, op. cit., s. 249–257.

44 J. Rancière, *Les Noms de l’Histoire*, s. 57–65; A. Parker, op. cit., s. 249–257.

45 J. Rancière, *Les Noms de l’Histoire*, s. 79–88. Pozytywny program pisarstwa historycznego proponowany przez Rancière’a został omówiony w: O. Davies, op. cit., s. 36–73; J. Franczak, op. cit., s. 214–227, 282–295.

Hermeneutyczna intryga

Rancière wraca do lektury *Mimesis* w artykule: *Bible, épopée, roman* z tomu *La chair des mots* z 1998 r.⁴⁶ W poprzednim odczytaniu kwestionował zaproponowaną przez Auerbacha interpretację *passusów* z *Roczników* Tacyta, teraz podważa jego wykładnię sceny zaparcia się Piotra z Ewangelii Marka. Auerbach posługiwał się nią do zbudowania opozycji pomiędzy literaturą antyczną podporządkowaną zasadzie decorum a egalitarnym Starym i Nowym Testamentem i w ten sposób konstruował długą genealogię powieści realistycznej. We wspomnianej scenie Auerbach wskazuje na obecność i wypowiedzi osób z niższych warstw społecznych, słabość głównej postaci, wzmiankę o jej galilejskim akcencie, ale też wzniosłe wydarzenia pochwylenia, egzekucji i wyniesienia Chrystusa, które razem współtworzą mieszankę wysokiego i niskiego⁴⁷.

Rancière zauważa jednak, że Auerbach w tym wywodzie zdaje się zapominać o tym, „co mimo wszystko wie lepiej niż ktokolwiek inny”: nowotestamentowa opowieść o zwykłym życiu nie jest przecież po prostu relacją o faktach, gdyż wydarzenia w niej przedstawione zostały wcześniej zapowiedziane w Starym i Nowym Testamencie i są związane logiką wypełniania się figury⁴⁸. Oznacza to, że Ewangelia Marka nie jest historią o „zwykłych” ludziach dla innych „zwykłych” ludzi, lecz relacją o wypełnianiu się Pisma. Jak pisze Rancière, „opowiadanie o zaparciu się Piotra należy do intrygi hermeneutycznej, która ma przede wszystkim wykazać zgodność Pisma z samym sobą”. Jej wpisanie w Ewangelię dzieli potencjalnych czytelników na tych, którzy posiadają wiedzę do jej rozwikłania i tych, którzy jej nie posiadają. „Narracja ewangeliczna, jako literatura i jako wzór dla całej literatury, ma za zadanie oddzielić tych, dla których jest przeznaczona, od tych, dla których nie jest przeznaczona”⁴⁹. Rancière przeciwstawia wykładni Auerbacha swoją analizę scen egalitarności w *Don Kichocie* Cervantesa i *Pani Bovary* Flauberta, w których relacje panowania – autora czy narratora nad słowami, rzeczami, postaciami, wydarzeniami i czytelnikiem – zostają podważone⁵⁰.

Sprzeczności realizmu

Rancière trzeci raz czyta *Mimesis* w *Auerbach and the Contradictions of Realism*, artykule z „Critical Inquiry” z 2018 r.⁵¹ Jak anonsuje tytuł tekstu, Rancière koncentruje się w nim na omówieniu wewnętrznych sprzeczności literackiego realizmu. Dotyczą one relacji pomiędzy horyzontalną i wertykalną osią narracyjną, pomiędzy czasowością podmiotów biernych i aktywnych oraz czasowością działania i czasu wolnego, na nie zaś nakłada się podział na treści „niskie” i „wysokie”. Celem artykułu jest pokazanie, jak wspomniane podziały zostają zniesione w demokratycznych formach literatury.

46 J. Rancière, *La chair des mots. Politiques de l'écriture*, Paris 1998, s. 87–113.

47 E. Auerbach, *Mimesis*, s. 57–70.

48 J. Rancière, *La chair des mots*, s. 87–113; J. Franczak, op. cit., s. 64–66.

49 J. Rancière, *La chair des mots*, s. 94.

50 Zob. też A. Gibson, *The Unfinished Song: Intermittency and Melancholy in Rancière*, „Paragraph” t. 28, 2005, nr 1, s. 61–76.

51 J. Rancière, *Auerbach and the Contradictions of Realism*, „Critical Inquiry” t. 44, 2018, nr 2, s. 227–241. 16 I 2015 r. Rancière wygłosił wykład o identycznym tytule na University of California, Los Angeles (UCLA).

Pierwszą ze sprzeczności Rancière omówił już w poprzednim tekście, tutaj jednak poszerza swoją argumentację. Analizuje, jak Auerbach tłumaczy różnicę między dwoma typami narracji wypracowanymi w dwóch tradycjach, epickiej i biblijnej. W rozdziale otwierającym *Mimesis* zestawia on ustęp z *Odysei* Homera, w którym Odyseusz relacjonuje niewolnicy Euryklei historię swojej blizny, i starotestamentową historię o ofiarowaniu Izaaka. W pierwszym tekście wydarzenia są uporządkowane na tym samym planie a połączenia między nimi klarowne, poszczególne sceny przedstawiono ze wszystkimi szczegółami, jasne są również uczucia bohaterów i ich motywacje. W drugim natomiast opis jest szczątkowy, czytelnik uzyskuje skąpe informacje o podróży, służących, którzy w niej uczestniczą czy miejscu ofiary. Wiele z ukazywanej rzeczywistości pozostaje niewypowiedziane i niewyjaśnione, jednak brak jasności jest tym, co nadaje bohaterom i sytuacji głębi, której nie posiadają bohaterowie i wydarzenia *Odysei*. Opowieść biblijna jest uporządkowana wertykalnie, natomiast epika Homera – horyzontalnie. Auerbach zauważa, że ten podział form łączy się z hierarchią między dwoma grupami ludzi: tymi żyjącymi w szlacheckiej sferze działania i tymi funkcjonującymi w sferze prozaicznego życia. Z tego też powodu łączy współczesny demokratyczny realizm literacki z narracją uporządkowaną w osi wertykalnej⁵².

Ten argument podważa Rancière, przywołując swoje rozpoznania z *Le Corps de la lettre* dotyczące figuralnych związków determinujących biblijne reprezentacje. Podąża jednak dalej za wykładem historycznoliterackim Auerbacha, przez lekturę *Czerwonego i czarnego* Stendhala po powieści Virginii Woolf, aby omówić napięcia pomiędzy czasowością podmiotów biernych i aktywnych oraz czasowością działania i czasu wolnego. Zdaniem Rancière'a, pojawienie się w nowoczesnej powieści bohatera – takiego jak Julian Sorel – który choć wywodzi się z nieuprzywilejowanych, to wchodzi w szlachecką sferę działania, prowadzi do zderzenia dwóch czasowości: czasu aktywnych ludzi, którzy podejmują się doniosłych przedsięwzięć lub doświadczają bezczynności jako celu samego w sobie oraz ludzi biernych, jedynie odtwarzających prozaiczne czynności lub traktujących czas wolny jako przygotowanie do kolejnego wysiłku. „Ktokolwiek” – jak pisze Rancière, gdy chce określić podmiot nie podlegający hierarchizacji – może angażować się w zmieniające świat działania lub cieszyć się czasem wolnym. Czytelnik może obserwować ten proces między innymi w scenach, w których Sorel, potomek ludzi „biednych”, nudzi się⁵³.

Kolejny krok, zdaniem Rancière'a, to zniesienie zróżnicowania na czas ludzi aktywnych i biernych oraz na czas działania i czasu wolny. To egalitarne doświadczenie czasu polegałoby na tym, że każda chwila przeżywana przez kogokolwiek i kiedykolwiek posiada tę samą wartość. Zostaje ono wyartykułowane w scenie porannego spaceru Klarysy na początku powieści *Pani Dalloway*⁵⁴.

52 E. Auerbach, *Mimesis*, s. 29–48; J. Rancière, *Auerbach and the Contradictions of Realism*, s. 227–232.

53 Ibid., s. 232–237.

54 Ibid., s. 237–240.

Polityka pisarstwa historycznego i polityka literatury

Analiza lektur Auerbacha przeprowadzonych przez White'a i Rancière pozwala na sformułowanie kilku spostrzeżeń. White korzysta z pisarstwa Auerbacha, aby – po pierwsze – przeformułować pojęcie realizmu literackiego oraz – po drugie – zaproponować opis alternatywnego modelu przyczynowości i zarazem interpretacji historycznej. Celem tych działań jest poszerzenie możliwości odnoszenia się do przeszłości oraz korzystania z jej zasobów w politycznych aktywnościach na rzecz dobra wspólnego i do nadawania znaczenia swojemu życiu. Pierwszym z nich podsuwa aktorom formy modernistycznej prozy i język figuratywny jako środki artykulacji doświadczenia przeszłości; drugim zaś uzasadnia interpretacje historyczne w mniejszym stopniu podporządkowane logice przyczynowo-skutkowej, a w większym – pytaniom o to, jak wiedza historyczna może pomóc nam konfrontować się z problemami współczesnego świata. Zarazem, jak wspomniałem, White wskazuje na ograniczenia swobody ludzi w odnoszeniu się do przeszłości: zastane sensory, traumatyczne wydarzenia, ideologie.

Rancière z kolei czyta Auerbacha z powodu wspólnego zainteresowania egalitarnymi formami reprezentacji. Analizuje jego projekt historycznoliterackiej syntezy budującej genealogie nowoczesnej europejskiej i demokratycznej powieści, choć sam takiej ciągłości nie dostrzega⁵⁵. Czytanie *Mimesis* służy jednemu z jego głównych przedsięwzięć filozoficznych, jakim jest precyzowanie zasady równości, mówiącej, że demokracja i edukacja są możliwe tylko wtedy, gdy założy się równość inteligencji wszystkich ludzi. Rancière wykorzystuje pisarstwo Auerbacha przy omawianiu praktyk historycznych i literackich, w których szuka form artykulacji równości. Jego podstawową operacją krytyczną – obok eksponowania momentów egalitarnych – jest wskazywanie zabiegów demystyfikacji, czyli hermeneutycznego procesu służącego odkrywaniu ukrytej prawdy. Zakłada on bowiem, że niektórzy ludzie błędnie sądzą, że wiedzą, kim są, co robią, co mówią i jakie są ich potrzeby, a ktoś, kto posiada właściwą wiedzę, przekaże im prawdę i wyjaśni, dlaczego się mylą⁵⁶.

Na jakie wnioski pozwala to zestawienie lektur Auerbacha? White i Rancière reinterpretując jego genealogię realizmu, związek figuralny oraz dzieje rozpadu zasady decorum, dochodzą do innych konkluzji. Ponadto choć stawki ich odczytań wydają się w pierwszej chwili sobie bliskie, to jednak ich kluczowe elementy różnią się od siebie.

White w Auerbachowskiej wykładni dziejów realizmu widzi przede wszystkim możliwość rekonfiguracji opozycji realizmu i modernizmu, eksponującej ten drugi jako ważną politycznie, egzystencjalnie i poznawczo odpowiedź na wyzwania, jakie niesie współczesny świat. Rancière odnosi się do niej krytycznie i nie widzi potrzeby budowania linearnej opowieści o emancypacyjnych formach literackich czy poszukiwania ich źródła. W związku wypełniania się figury dostrzega hermeneutyczną intrygę, która dzieli ludzi na tych, którzy znają jej kod i ją rozszyfrują i na tych, którzy tej wiedzy nie posiadają i są z tych praktyk interpretacyjnych wykluczeni. Tymczasem White używa go jako narzędzia uwalniającego interpretację historyczną od ograniczeń nakładanych przez logikę przyczynowo-skutkową i zasadę referencji. Nie problematyzuje on potrzeby posiadania wiedzy służącej obsłudze maszyny interpretacyjnej, a więc i dostępności tej ostatniej. Proces odejścia od zasady

55 J. Franczak, op. cit., s. 64.

56 O. Davies, op. cit., s. 57–63.

decorum nie jest przedmiotem zainteresowania White'a, pozostaje jednak kluczowym obiektem uwagi Rancière'a. W uważnej lekturze *Mimesis* będzie on omawiał i uzupełniał wykład Auerbacha, wskazując na mniej lub bardziej wyeksponowane w niej momenty łamania poszczególnych składowych tej zasady: podział gatunków na niskie i wysokie, podział podmiotów na aktywne i bierne oraz na czas działania i czas wolny.

W przypadku obydwu autorów celem lektur prac Auerbacha jest przedstawienie emancypacyjnej formuły relacji między polityką a pisarstwem historycznym i literackim. Obydwaj jednak inaczej rozumieją emancypację. Dla White była ona procesem uświadomienia, że ludzie poddają się utartym praktykom odnoszenia się do przeszłości, których niewypowiedziane reguły mówią im między innymi, że właściwym sposobem interpretacji dziejów jest ujmowanie ich w łańcuchy przyczyn i skutków, przedstawienie ich w wypowiedzi literalnej i uporządkowanej zgodnie z dziewiętnastowiecznym wyobrażeniem narracji realistycznej. W lekturze *Figury* i *Mimesis* White ujawnia i podważa te reguły i buduje zręby alternatywnych praktyk. Historyków, ich czytelników i „zwykłych” ludzi zaprasza do zdania sobie sprawy z ograniczeń dotychczasowych sposobów ujmowania historii i wzywa do tworzenia nowych z wykorzystaniem zreinterpretowanego związku figuralnego i realizmu figuralnego lub modernistycznego. Te narzędzia mają pozwolić im na bardziej progresywne czy utopijne myślenie o relacjach między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. Dodatkowym zagrożeniem dla swobodnego interpretowania przeszłości są też silne, gotowe schematy myślenia o określonych procesach dziejowych, przymusy generowane przez traumy historyczne i dominujące ideologie. Wspomniane narzędzia umożliwiają, zdaniem White'a, jeśli nie wyswobodzenie się spod ich wpływu, to przynajmniej skonfrontowanie się z nimi.

Rancière uważa, że punktem wyjścia emancypacji jest wspomniana już zasada równości inteligencji wszystkich ludzi. Wyklucza więc asymetryczne podziały na emancypujących i emancypowanych, świadomych i nieświadomych, pouczających i nauczanych. Literatura – dodam tu też historiografię – są „wyemancypowane i emancypujące, gdy wyrzekają się władzy narzuconego przekazu, określonej widowni i jednoznacznego sposobu wyjaśniania świata, gdy, mówiąc inaczej, przestaną chcieć nas emancypować”⁵⁷. W opowieści *Mimesis* tropi sceny równościowych relacji między bohaterami, narratorami, głosami, odmiennymi czasowościami oraz momenty podważania hierarchii gatunków i podziałów między podmiotami. Wskazuje też praktyki, które odtwarzają lub budują nowe nierówne relacje, jak na przykład interpretacja figuralna w Biblii.

Zestawienie obydwu lektur eksponuje dwie rafa w White'owskim odczytaniu Auerbacha. Po pierwsze, zakłada ono nierówną, protekcyjną relację pomiędzy tymi, którzy nie są świadomi ograniczeń przedstawiania przeszłości w kategoriach przyczyn i skutków, opozycji literalnego i figuratywnego oraz modernizmu i realizmu, oraz tymi, którzy są ich świadomi. White sugeruje, że aktorzy dysponują już wszystkimi środkami potrzebnymi do swobodnego odnoszenia się do przeszłości z troską o dobro wspólne, nie wiedzą tylko, że je mają i ktoś musi im to uświadomić. Należy zaznaczyć jednak, że emancypowanym podmiotom White nie oferuje „właściwych” programów politycznych i egzystencjalnych, ale pozostawia im swobodę budowania własnych.

57 J. Rancière, *Estetyka jako polityka*, tłum. J. Kutyla, P. Mościcki, Warszawa 2007, s. 149–150. O relacji pomiędzy literaturą a historiografią, a także sztuką i historiografią zob. J. Muchowski, *Společna rola historii*, s. 34–35; zob. też C. Sternad, *Die Geschichte im Medium der Literatur*, s. 117.

Po drugie, wydaje się, że White niedostatecznie tłumaczy, w jaki sposób aktorzy, którzy podlegają przemożnym siłom utartych praktyk odnoszenia się do historii i przymusom wywoływanym przez traumatyczne doświadczenia i pracę mechanizmów ideologii, mają stać się podmiotami swobodnie operującymi środkami interpretacji figuralnej oraz poetyką realizmu figuralnego lub modernistycznego i wytwarzać własne przedstawienia łączące przeszłość z teraźniejszymi wyzwaniem i przyszłymi projektami zmiany świata. Skoro są więźniami przemożnych sił kulturowych, to jak mogą w sposób nieskrępowany posługiwać formami tej samej kultury, aby zmieniać zastany świat?

Bibliografia

- Ankersmit F., *Why Realism? Auerbach on the Representation of Reality*, „Poetics Today” t. 20, 1999, nr 1, s. 53–75.
- Auerbach E., *Figura*, [w:] idem, *Scenes from the Drama of European Literature. Six Essays*, tłum. R. Manheim, New York 1959, s. 11–76.
- Auerbach E., *Mimesis. Rzeczywistość przedstawiona w literaturze Zachodu*, tłum. Z. Żabicki, Warszawa 2004.
- Butler J., *Primo Levi for the Present*, [w:] *Re-figuring Hayden White*, red. F. Ankersmit, E. Domańska, H. Kellner, Stanford 2009, s. 282–303, DOI 10.1515/9780804776257-019.
- Davies O., *Jacques Rancière*, Cambridge 2010.
- Doran R., *Choosing the Past: Hayden White and the Philosophy of History*, [w:] *Philosophy of History after Hayden White*, red. R. Doran, London 2013, s. 1–34, DOI 10.5040/9781472548177.0006.
- Doran R., *Humanism, Formalism, and the Discourse of History*, [w:] H. White, *The Fictions of Narrative. Essays on History, Literature, and Theory 1957–2007*, red. R. Doran, Baltimore 2010, s. XIII–XXXII.
- Finkelde D., *Negative Unendlichkeit*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 180–185, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-11.
- Franczak J., *Błądzące słowa. Jacques Rancière i filozofia literatury*, Warszawa 2017.
- Friedländer S., *Introduction*, [w:] *Probing the Limits of Representation. Nazism and the Final Solution*, red. S. Friedländer, Cambridge 1992, s. 1–21.
- Gibson A., *The Unfinished Song: Intermittency and Melancholy in Rancière*, „Paragraph” t. 28, 2005, nr 1, s. 61–76, DOI 10.3366/para.2005.28.1.61.
- Hauch G., *Die Stimmen des Jacques Rancière – eine Gegen-Geschichte?*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 46–54, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-3.
- Harrasser K., *Ohne Hände*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften” t. 27, 2016, nr 1, s. 156–161, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-9.
- Jenkins K., *On Hayden White*, [w:] idem, *Why History? Ethics and Postmodernity*, London – New York 1999, s. 89–158.
- Kawakami Y., *Democracy, History and Subjectivization: A Consideration of Rancière’s Poetics of Knowledge*, [w:] *Democracy and Governance for Civil Society*, red. Y. Hagiwara, Tokio 2010, s. 143–167.

- Kellner H., *Hayden White and Kantian Discourse: Topology, Narrative, and Freedom*, [w:] *The Philosophy of Discourse. The Rhetorical Turn in Twentieth-Century Thought*, t. 1, red. C. Sills, G.H. Jansen, Portsmouth 1992, s. 246–267.
- Kö G., *Eine Ästhetik der Unschärfe: Jacques Rancière und die Aufteilung des Sinnlichen zwischen Logos und Pathos*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften“ t. 27, 2016, nr 1, s. 123–155, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-8.
- Lehmann S., *Eine andere historische Subjektivierung: Überlegungen mit Jacques Rancière, Walter Benjamin und John Milbank*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften“ t. 27, 2016, nr 1, s. 162–179, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-10.
- Marchart O., *Namen der Geschichte – Politik des Namens: Historische Benennungskraft und die politische Theorie des Postfundamentalismus (Rancière, Laclau, Agamben, Brossat)*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften“ t. 27, 2016, nr 1, s. 55–75, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-4.
- Markowski M.P., *Rozumna rzeczywistość. Wprowadzenie do lektury Ericha Auerbacha*, [w:] E. Auerbach, *Mimesis. Rzeczywistość przedstawiona w literaturze Zachodu*, tłum. Z. Żabicki, Warszawa 2004, s. V–XIX.
- Muchowski J., *Polityka pisarstwa historycznego. Refleksja teoretyczna Haydena White’a*, Toruń 2015.
- Muchowski J., *Společna rola historii: Maria Inés La Greca, Kalle Pihlainen i Jacques Rancière*, „Historyka“ t. 51, 2021, s. 25–39.
- Nikulin D., *The Names in History: Rancière’s New Historical Poetics*, [w:] *Jacques Rancière and the Contemporary Scene. The Philosophy of Radical Equality*, red. J.-P. Deranty, A. Ross, London 2012, s. 67–85.
- Parker A., *Impossible Speech Acts: Jacques Rancière’s Erich Auerbach*, [w:] *Jacques Rancière. History, Politics, Aesthetics*, red. G. Rockhill, P. Watts, Durham 2009, s. 249–257, DOI 10.1215/9780822390930-016.
- Paul H., *Masks of Meaning: Existentialist Humanism in Hayden White’s Philosophy of History*, Groningen 2006.
- Paul H., *Figure and Fulfillment: How Hayden White Reads Erich Auerbach*, „Storiografia. Rivista annuale di storia“ t. 17, 2013, s. 93–110.
- Paul H., *A Loosely Knit Network: Philosophy of History after Hayden White*, „Journal of the Philosophy of History“ t. 13, 2019, nr 1, s. 3–20, DOI 10.1163/18722636-12341413.
- Rancière J., *Les Noms de l’histoire. Essai de poétique du savoir*, Paris 1993.
- Rancière J., *La Chair des mots. Politiques de l’écriture*, Paris 1998.
- Rancière J., *Polityka literatury*, tłum. J. Franczak, [w:] *Socjologia literatury: antologia*, red. G. Jankowicz, M. Tabaczyński, Kraków 2015, s. 350–374.
- Rancière J., *Auerbach and the Contradictions of Realism*, „Critical Inquiry“ t. 44, 2018, nr 2, s. 227–241, DOI 10.1086/695379.
- Rancière J., *Estetyka jako polityka*, tłum. J. Kutyła, P. Mościcki, Warszawa 2007, s. 149–150.
- Robnik D., *Politisches Film-Denken durchkreuzt Ästhetisierungsneigung: Anknüpfungen an Oliver Marcharts Vergleich der (Geschichts-)Politiken von Laclau und Rancière*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften“ t. 27, 2016, nr 1, s. 76–87, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-5.
- Sieder R., *Haben die „neuen“ Historiker das Subjekt liquidiert und die Geschichte verraten? Anmerkungen zu Jacques Rancières „Die Namen der Geschichte“*, „Österrei-

- chische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften" t. 27, 2016, nr 1, s. 88–115, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-6.
- Sonderegger R., *Die Herausforderung, (nicht) für andere zu sprechen: Was Jacques Rancière von Gayatri Spivak lernen könnte*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften" t. 27, 2016, nr 1, s. 22–45, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-2.
- Sternad C., *Die Geschichte im Medium der Literatur: Bemerkungen zum Ort von Jacques Rancières historiographischen Texten*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften" t. 27, 2016, nr 1, s. 116–122, DOI 10.25365/oezg-2016-27-1-7.
- Sternad C., Rancière J., *The Silent Witnesses. Interview with Jacques Rancière*, „Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaft" t. 27, 2016, nr 1, s. 198–208, DOI Rancière J., *Les Bords de la Fiction*, Paris 2017.
- Robson M., *Estetyczne wspólnoty Jacques'a Rancière'a*, tłum. M. Kropiwnicki, [w:] J. Rancière, *Dzielenie postrzegalnego. Estetyka i polityka*, tłum. M. Kropiwnicki, J. Sowa, Kraków 2007, s. 147–175.
- Robson M., *Jacques Rancière and Time: le temps d'après*, „Paragraph" t. 38, 2015, nr 3, s. 297–311, DOI 10.3366/para.2015.0169.
- Watts P., *Heretical History and the Poetics of Knowledge*, [w:] Jacques Rancière. *Key Concepts*, red. J-P. Deranty, Durham 2010, s. 104–115.
- White H., *Przeszość praktyczna*, tłum. A. Czarnacka, [w:] idem, *Przeszość praktyczna*, red. E. Domańska, Kraków 2014, s. 43–66.
- White H., *Auerbach's Literary History. Figural Causation and Modernist Historicism*, [w:] *Literary History and Challenge of Philology. The Legacy of Erich Auerbach*, red. S. Lerer, Stanford 1996.
- White H., *Comment*, [w:] *Philosophy of History after Hayden White*, red. R. Doran, London 2013, s. 209–213.
- White H., *Fabularyzacja historyczna a problem prawdy*, tłum. E. Domańska, [w:] idem, *Poetyka pisarstwa historycznego*, red. E. Domańska, M. Wilczyński, Kraków 2000, s. 211–236.
- White H., *Figura and Historical Subalternation*, [w:] *Kontaktzone Amerika. Literarische Verkehrsformen kultureller Übersetzung*, red. U. Riese, D. Dziwas, Heidelberg 2000, s. 31–39.
- White H., *Foreword: Rancière's Revisionism*, [w:] J. Rancière, *The Names of History. On the Poetics of Knowledge*, Minneapolis – London 1994, s. VII–XIX.
- White H., *History as Fulfillment*, [w:] *Philosophy of History after Hayden White*, red. R. Doran, London 2013
- White H., *Kosmos, chaos i następstwo w przedstawieniu historiologicznym*, tłum. P. Ambroży, [w:] *Pamięć, etyka i historia*, red. E. Domańska, Poznań 1999, s. 85–102
- White H., *Northrop Frye's Place in Contemporary Cultural Studies*, [w:] idem, *The Fictions of Narrative. Essays on History, Literature, and Theory 1957–2007*, red. R. Doran, Baltimore 2010, s. 263–272.
- White H., *Preface*, [w:] *Figural Realism. Studies in Mimesis Effect*, Baltimore 2000, s. VII–IX.
- White H., *Realizm figuralny w literaturze świadectwa*, tłum. E. Domańska, [w:] idem, *Proza historyczna*, red. E. Domańska, Kraków 2009, s. 199–218.
- White H., *The Real, the True, and the Figurative in the Human Sciences*, „Profession" 1992, s. 15–17.

White H., *Zdarzenie historyczne*, tłum. R. Borysławski, [w:] idem, *Proza historyczna*, red. E. Domańska, Kraków, s. 249–282.

Wiśniewski T., *Hayden White: A Postsecular Perspective*, „Rethinking History” t. 24, 2020, nr 3–4, s. 388–416, DOI 10.1080/13642529.2020.1835127.

Finansowanie

Artykuł powstał w oparciu o badania finansowane z grantu Narodowego Centrum Nauki numer 2020/39/D/HS3/01262.

Podziękowania

Dziękuję Ryszardowi Nyczowi za inspirację do zajęcia się tematem odczytań Auerbacha przez White’a i Rancière’a. Bardzo dziękuję anonimowym recenzentom/recenzentkom, których uwagi pozwoliły mi udoskonalić artykuł.

dr **Jakub Muchowski**, adiunkt w Pracowni Teorii Historii UJ, współzałożyciel Ośrodka Badań nad Kulturami Pamięci UJ. Zajmuje się teorią pisarstwa historycznego, historią intelektualną, historią społeczną powojnia, badaniami nad Holokaustem i ludobójstwem i polskimi kulturami pamięci. Jest sekretarzem redakcji czasopisma „Historyka. Studia Metodologiczne”.
 e-mail: jakub.muchowski@uj.edu.pl

Data zgłoszenia artykułu: 10 września 2021

Data przyjęcia do druku: 18 listopada 2021